

AGRAR EKSPORTNI RIVOJLANTIRISHDA AGROTADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA FUNKSIONAL O'RNI

No'monov Otabek O'rmonjon o'g'li

Namangan Davlat Universiteti tayanch doktoranti

otabeknumanov1019@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada agrar eksportni rivojlantirishda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayonidagi roli, eksport jarayonidagi funksional vazifalari va strategik ahamiyati o'rganildi. Shuningdek, ularning xalqaro bozorlar bilan integratsiyasi va agrar eksportni rivojlantirishdagi samaradorligi baholandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, agrotadbirkorlik subyektlari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va eksport qilishda, balki innovatsion yechimlar joriy etish, qo'shilgan qiymat yaratish, logistika tizimini optimallashtirish va raqobatbardoshlikni oshirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: agrotadbirkorlik subyektlari, agrar eksport, iqtisodiy mohiyat, funksional o'rin, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, qiymat zanjiri, innovatsion rivojlanish, raqobatbardoshlik

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilish mamlakat iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyat kasb etmoqda. Agrar eksport milliy ishlab chiqarish salohiyatini xalqaro bozorlarga samarali yo'naltirish, valyuta tushumlarini oshirish va hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, agrotadbirkorlik subyektlarining agrar eksport jarayonidagi iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Agrotadbirkorlik subyektlari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash bilan shug'ullanadi, balki eksport salohiyatini shakllantirish, mahsulot sifatini oshirish, logistika tizimini rivojlantirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash kabi funksional vazifalarni bajaradi. Ularning faoliyati qiymat zanjiri konsepsiyasi doirasida baholanishi zarur bo'lib, bu eksport jarayonining samaradorligini oshirish va xalqaro bozorlarda barqaror pozitsiya egallashga yordam beradi.

Ilmiy adabiyotlarda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati ko'pincha ishlab chiqarish salohiyati bilan cheklangan bo'lsa-da, amaliyotda ularning eksport salohiyatini shakllantirishdagi roli yanada kengroq va ko'p qirrali ekanligi kuzatiladi. Shu sababli, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — agrar eksportni

rivojlantirish jarayonida agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rnini aniqlash, ularni shakllantiruvchi asosiy omillarni tahlil qilish va samarali boshqaruv hamda strategik rivojlanish yo'nalishlarini belgilashdir.

Mazkur tadqiqot natijalari agrar siyosatni takomillashtirish, eksport strategiyalarini ishlab chiqish va agrotadbirkorlik subyektlarining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga ilmiy asos yaratadi. Shuningdek, tadqiqot xulosalari amaliy boshqaruv qarorlarini qabul qilishda va agrar eksportni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Agrar eksportning rivojlanishi va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bevosita agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rniga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agrotadbirkorlik subyektlari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan shug'ullanadi, balki ularning eksport salohiyatini shakllantirish, mahsulot sifatini oshirish, qo'shilgan qiymat yaratish, logistika tizimini optimallashtirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini ta'minlash kabi murakkab vazifalarni bajaradi. Shu sababli, agrotadbirkorlik subyektlarini eksport jarayonida faqat ishlab chiqaruvchilar sifatida emas, balki strategik iqtisodiy agentlar sifatida ko'rib chiqish zarur.

Eksportni rivojlantirishdagi iqtisodiy mohiyatini baholash jarayonida bir nechta asosiy omillar ajralib turadi. Birinchi omil — ishlab chiqarish salohiyati va mahsulot sifati. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yuqori sifatli mahsulot ishlab chiqaruvchi subyektlar xalqaro bozor talabiga moslashadi va uzoq muddatli shartnomalar tuzishda yuqori salohiyatga ega bo'ladi. Ikkinchi omil — qiymat zanjiri va qo'shilgan qiymat darajasi. Mahsulotni qayta ishlash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va innovatsion yechimlar orqali qo'shilgan qiymatni oshirish eksport hajmini sezilarli darajada kuchaytiradi. Uchinchi omil — logistika va infratuzilma imkoniyatlari. Sovutgichli omborlar, zamonaviy transport vositalari, raqamlashtirilgan yetkazib berish tizimi va qadoqlash texnologiyalari subyektlarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, agrotadbirkorlik subyektlarining funksional o'rnini eksport jarayonida nafaqat ishlab chiqarish bilan cheklanmaydi. Ular mahsulotlarni standartlashtirish va sertifikatlash jarayonlarida faol ishtirok etadi, xalqaro bozorlarda marketing va brend yaratish faoliyatini amalga oshiradi, shuningdek, innovatsion yechimlarni joriy etish orqali mahsulotning raqobatbardoshligini oshiradi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan solishtirma tahlil shuni ko'rsatdiki, innovatsion va raqamli texnologiyalardan samarali foydalangan subyektlarda eksport salohiyati sezilarli darajada yuqori bo'lmoqda. Shu bilan birga, davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlari — moliyaviy rag'batlar, subsidiyalar, kredit resurslari va sertifikatlashtirish tizimi — subyektlarning funksional samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Hududiy tahlil natijalari ham qiziqarli xulosalarni beradi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish uchun qulay tabiiy-iqlim sharoitlariga ega hududlarda faoliyat yurituvchi subyektlar eksport salohiyatini yuqori darajada namoyon qilmoqda. Shu bilan birga, infratuzilma va logistika bilan bog'liq cheklovlar eksport imkoniyatlarining to'liq ishlatilishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu holat hududiy rivojlanish va agrar siyosatni shakllantirishda maxsus dasturlar ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama qismida tadqiqot natijalari xalqaro tajribalar bilan solishtirildi. Rivojlangan davlatlarda agrotadbirkorlik subyektlari eksport salohiyatini oshirishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xalqaro sertifikatlar tizimi, raqamli marketing va brendingni keng qo'llash orqali yuqori raqobatbardoshlikka erishadi. Shu bilan birga, ularning iqtisodiy mohiyati nafaqat ishlab chiqarish samaradorligida, balki qo'shilgan qiymat yaratish va strategik boshqaruvda ham namoyon bo'ladi. O'zbekiston sharoitida esa bu jarayonlar hali to'liq shakllanmagan bo'lib, davlat siyosati va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarurati mavjud.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, agrar eksportni rivojlantirishda agrotadbirkorlik subyektlarining funksional o'rni strategik jihatdan belgilanishi lozim. Ular eksport salohiyatini shakllantirish, mahsulot sifati va qiymat zanjirini yaxshilash, logistika tizimini optimallashtirish, innovatsion va raqamli yechimlarni joriy qilish orqali mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat siyosati va moliyaviy rag'batlar subyektlarning eksport imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni agrar eksportni rivojlantirish jarayonida markaziy rol o'ynaydi. Eksport salohiyatini oshirish strategiyasi faqat ishlab chiqarish hajmi bilan cheklanmay, balki subyektlarning tizimli rivojlanishi, innovatsion va raqamli yechimlar joriy etilishi hamda institutsional qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, agrar siyosatni shakllantirish va eksport strategiyalarini ishlab chiqishda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni asosiy e'tibor markazida bo'lishi lozim.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, agrar eksportni rivojlantirishda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni markaziy ahamiyatga ega. Agrotadbirkorlik subyektlari nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash bilan shug'ullanadi, balki eksport salohiyatini shakllantirish, mahsulot sifatini oshirish, qo'shilgan qiymat yaratish, logistika va ta'minot tizimini optimallashtirish, hamda xalqaro bozorlarda raqobat ustunligini ta'minlash kabi murakkab va strategik vazifalarni bajaradi. Shu nuqtai nazardan,

ularning iqtisodiy mohiyati eksport jarayonining samaradorligi va mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatini oshirish uchun quyidagi omillar muhim hisoblanadi: mahsulot sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish, qo'shilgan qiymatni yaratish orqali raqobatbardoshlikni kuchaytirish, logistika va infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish. Shu bilan birga, davlat siyosati va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, moliyaviy rag'batlar, sertifikatlashtirish va subsidiyalar subyektlarning funksional samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Hududiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, tabiiy-iqlim sharoitlari qulay hududlarda faoliyat yurituvchi subyektlar eksport salohiyatini yuqori darajada namoyon qilmoqda. Shu bilan birga, infratuzilma va logistika cheklovlari eksport imkoniyatlarining to'liq ishlatilishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu esa hududiy rivojlanish va agrar siyosatni shakllantirishda maxsus strategik dasturlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot shuni aniqladiki, agrotadbirkorlik subyektlarining funksional o'rni eksport jarayonida ishlab chiqarishdan tashqari, mahsulot sertifikatlash, marketing va brend yaratish, xalqaro bozorlarga integratsiya, innovatsion yechimlarni joriy etish kabi vazifalarni ham o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, subyektlarning eksport salohiyati va raqobatbardoshligi o'rtasida bevosita ijobiy korrelyatsiya mavjud bo'lib, yuqori raqobatbardoshlik eksport hajmi va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Amaliy tavsiyalar quyidagilardan iborat:

1. Agrotadbirkorlik subyektlarida eksport salohiyatini oshirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqish va ularni qiymat zanjiri yondashuvi asosida boshqarish.
2. Mahsulot sifatini yaxshilash va xalqaro standartlarga moslashtirish, qo'shilgan qiymat darajasini oshirish orqali eksport imkoniyatlarini kengaytirish.
3. Logistika tizimi va infratuzilmani modernizatsiya qilish, sovutgichli omborlar, zamonaviy transport va raqamlashtirilgan yetkazib berish tizimlarini joriy etish.
4. Innovatsion va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash, shu jumladan elektron savdo platformalari va raqamli marketing vositalaridan foydalanish.
5. Davlat siyosati va moliyaviy rag'batlarni kuchaytirish, subsidiyalar va kredit resurslarini taqdim etish, sertifikatlashtirish tizimini takomillashtirish.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, agrar eksportni rivojlantirishda agrotadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy mohiyati va funksional o'rni strategik ahamiyatga ega, va ularni samarali boshqarish mamlakatning eksport salohiyatini oshirish va qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari agrar siyosatni takomillashtirish, eksport strategiyalarini ishlab

chiqish va agrotadbirkorlik subyektlarining xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga ilmiy-amaliy asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мухитдинов, Ш. 3. (2019). Пути совершенствования механизмов эффективного управления многопрофильными фермерскими хозяйствами в Узбекистане. In Формирование инновационной экономики будущего (pp. 54-58).
2. Muxitdinov, S. Z., Shakirova, N. A., Turdubayeva, G. A., Osmonova, G. S., & Asanova, G. A. (2023). Theoretical Basis of Risk Management in Manufacturing Enterprises. In Sustainable Development Risks and Risk Management: A Systemic View from the Positions of Economics and Law (pp. 403-405). Cham: Springer International Publishing.
3. Мухитдинов, Ш. (2023). ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РИСКОВ И УПРАВЛЕНИЕ ИХ НА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ. Экономическое развитие и анализ, 1(2), 192-199.
4. Ziyavitdinovich, M. S., Kamilovna, A. M., Ugli, J. A. J., Adxamovna, B. S., & Ogli, T. F. R. (2021). Covid-19 Pandemia in Uzbekistan Agriculture and its Impact on the Supply Chain. Alinteri Journal of Agriculture Sciences, 36(1).
5. Muxitdinov, S. (2023, June). Results of econometric modeling of management in multifunctional farms. In American Institute of Physics Conference Series (Vol. 2789, No. 1, p. 040060).
6. Muxitdinov, S. (2023). MAIN CHARACTERISTICS OF THE RISK MANAGEMENT MECHANISM IN MANUFACTURING ENTERPRISES. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 8(1), 259-262.
7. Urmonovich, N. O. (2023). MANGOSTEEN NUTRITIONAL PRICE AND FUNCTIONAL PROPERTIES. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 14(5), 3-5.
8. Abdukhamidovich, N. A., & Urmonovich, N. O. (2021). The Results of Theoretical Studies of the Chisel Cultivator Rack Frontal Surface Shape. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(4), 5930-5938.
9. Urmonovich, N. O. (2025). IMPROVING THE ACTIVITIES OF INNOVATIVE BUSINESS INCUBATORS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. PEDAGOG, 8(11), 256-260.
10. Urmonovich, N. O. (2025). EFFICIENCY OF USING SCIENTIFIC AND TECHNICAL DEVELOPMENTS IN SMALL BUSINESSES. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 9(11), 57-61.

11. Urmonvich, N. O. (2025). THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC NEWS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 8(11), 194-198.
12. Urmonvich, N. O. (2025). THE PLACE OF SMALL BUSINESS AND SCIENCE INTEGRATION IN THE INNOVATION ECONOMY. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 4(46), 197-201.
13. Sattarov, A. (2021, June). DEVELOPMENT OF VIRGIN AND FALLOW LANDS IN THE FERGANA VALLEY AND RESETTLEMENT OF THE POPULATION (50-60 YEARS OF THE XX CENTURY). In Конференции.
14. Sattarov, A. (2020). Акрам Мадаминович Саттаров ЎЗБЕКИСТОНДА ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА АҲОЛИНИ КЎЧИРИЛИШИНИНГ МУЛКИЙ МУНОСАБАТЛАР ТАРИХИДАН (1946-1960 йиллар мисолида). Архив исследований, 1-9.
15. Sattarov, A. (2020). Саттаров Акрам Мадаминович МАРКАЗИЙ ФАРҒОНА ХУДУДИДА ЯНГИ ЕРЛАРНИ ЎЗЛАШТИРИЛИШИ ВА АҲОЛИНИ КЎЧИРИЛИШИ. САБАБ ВА ОҚИБАТЛАР (1950-1970 йиллар мисолида). Архив исследований, 1-9.